

11,9 тыс. га використовуються в сільському господарстві. Вони не формують сплошного ареалу, а розпространені невеликими масивами на водороздільних ділянках V-VI надзаплавних террас Дністра. Досліджувані ґрунти сформувалися під елово-дубовими лісами на делювіальних суглинках. Профіль буроземно-подзолистої ґрунту диференційований за елювіально-иллювіальним типом і в загальних рисах має схожість з фоновими, дерново-подзолистими поверхново-оглеєними ґрунтами. Іллювіальний горизонт щільний, призматичної структури з характерним темно-бурим забарвленням, що свідчить про накопичення в його межах іла і полуторокисидів. В гранулометричному складі домінує фракція крупної пилки, вміст якої по напрямку до породи поступово зменшується. Максимальна концентрація фракції іла характерна для іллювіального горизонту. Реакція ґрунтового розчину в межах всього профілю має кислотну реакцію, а найменші значення рН сол (3,6) характерні для іллювіального горизонту. Також для цієї частини профілю характерні і максимальні значення гідролітичної кислотності, що свідчить про активні процеси внутрішньоґрунтового оглинення. Для іллювіального горизонту також характерно максимальне вміст рухомих сполучень заліза і алюмінію. Проведений аналіз морфологічних особливостей і фізико-хімічних властивостей дає підстави для твердження про домінування буроземного процесу в утворенні цих ґрунтів. Але, для достовірного встановлення генетичної природи буроземно-подзолистої ґрунту слід використовувати результати мінералогічного аналізу, валового хімічного складу ілювіальної фракції, коефіцієнта зміни силікатної частини і інші.

Ключові слова: Пребескидське Предкарпаття, генезис, ґрунтоутворюючі породи, морфологічні особливості, буроземно-подзолисті ґрунти.

Abstract:

Zinovy Pankiv, Stepan Malyk. GEOGRAPHY AND GENESIS OF THE BROWN-PODZOLIC SOILS (GLEYIC CAMBISOLS) OF THE BESKYDY PRECARPATHIANS.

The Precarpathians area which is located between the edge of Podillya hills and slopes of the Ukrainian Carpathians is characterized by the differences in topography, climate, biological factors of the soils formation, which led to the formation of different in genesis and morphology soils. Brown-podzolic soils within the Beskydy Precarpathians occupy 37,9 thousand hectares, 11,9 thousand hectares of which are used in agriculture. They do not form a continuous range, are spread in small amounts in the watershed areas of the 5th-6th floodplain terraces of the Dniester. The investigated soils were formed under the fir-oak forests with the large grassy cover on the diluvial loams. Soils profile is differentiated by the eluvial-iluvial type and, in general, is similar to the sod-podzolic. Iluvial horizon is dense, with prismatic structure and characteristic dark brown, ocher-brown color, which indicates the accumulation of one and a half oxides and the sludge within it. The fraction of the coarse dust is predominant in the granulometric composition and its contents gradually decrease towards the rock. The maximum concentration of the silt fraction is characteristic of the iluvial horizon. The reaction of the soil solution within the whole profile is strongly acidic, and the lowest salt pH (3.6) is characteristic of the iluvial horizon. Also the hydrolytic acidity maximum values are marked within these limits, which indicates the active processes of the internally soil transformation into the clay. The profile distribution of the movable iron and aluminum indicates its minimum in the eluvial profile part and the maximum increase in the iluvial one. The conducted analysis of the morphological characteristics and physicochemical properties indicates the dominance of the brown soil formation process in the studied soil formation. However, for a fair statement about the genetic nature of the unique brown-podzolic soils, the results of the mineralogical composition, gross chemical analysis of the silt fraction, the change factor of the silicate part and others should be used.

Keywords: the Beskydy Precarpathians, genesis, soil formation processes, morphological features, brown-podzolic soils.

Рецензент: проф. Позняк С.П.

Надійшла 03.10.2016р.

УДК 631.4:911.6(477.4/.5+477.8)

Ігор ПАПШ, Степан ПОЗНЯК, Галина ІВАНЮК, Тарас ЯМЕЛИНЕЦЬ

ҐРУНТОВО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Запропонована схема ґрунтово-географічного районування Українського Полісся ґрунтується на принципах структурного підходу до просторової організації ґрунтового покриву. Критерієм виокремлення районізованих одиниць різного рангу, їхньої просторово-генетичної характеристики, є якісно-генетичні показники ґрунтового покриву з аналізом просторового розміщення ґрунтових комбінацій і ґрунтових структур. У межах Полісся виділено 5 ґрунтових країв і 13 округів.

Ключові слова: районування, Полісся, ґрунтовий покрив, ґрунтовий край, ґрунтові комбінації, комплекси, мозаїки.

Постановка науково-практичної проблеми. У схемах ґрунтово-географічного районування часто ті чи інші регіональні ґрунтово-територіальні одиниці середнього рангу (ґрун-

тові округи) відносять до відповідної таксономічної одиниці районування вищого рангу (ґрунтова провінція, зона) тільки на основі подібності компонентного складу ґрунтового

покриву і сучасної його ландшафтної структури. Цей рецидив зонально-провінційного підходу до районування на високих таксономічних рівнях організації ґрунтового покриву потрібно аргументовано відкинути.

На даний час фізико-географічне, агро-ґрунтове і ґрунтово-географічне районування не мають єдиної усталеної системи районізованих одиниць, тобто при однаковій назві таксономічних одиниць таксони часто мають різний внутрішній зміст, і навпаки. Новітні схеми фізико-географічного і геоморфологічного районувань України [10, 3], які багато в чому, зокрема, в питаннях об'єктивності відображення територіальної структури ландшафтів та їхньої еволюції, ієрархічності структури районування, номенклатури таксономічних одиниць, створюють об'єктивні передумови для застосування єдиного, а саме структурного, підходу до ґрунтово-географічного районування на всіх рівнях територіальної організації ґрунтового покриву. Всі ці та інші аргументи є доказом необхідності створення нової, більш об'єктивної і практичної схеми ґрунтово-географічного районування України.

Ґрунтово-географічне районування – це виділення територій, однорідних за зонально-провінційними особливостями і структурою ґрунтового покриву (СґП), сукупністю чинників ґрунтоутворення, родючістю ґрунтів і можливостями їх господарського використання [7]. Під СґП розуміємо склад і кількісне співвідношення ґрунтів, властивості просторових комбінацій (сукупність елементарних ґрунтових ареалів, які мають різний ступінь генетичного зв'язку), які вони утворюють. СґП визначається умовами ґрунтоутворення, які враховуються при ґрунтово-географічному районуванні.

Схеми ґрунтово-географічного районування побудовані на просторово-типологічному принципі. Базовою одиницею в прикладних видах районувань є поняття «земля» як просторова, складно організована природна система, здатна ефективно функціонувати в процесі виробництва тільки у відповідних еколого-економічних умовах. Найбільш об'єктивно відповідає цьому поняттю не просторово-типологічний, а *структурний підхід* до ґрунтово-географічного районування, який оцінює структурну відмінність різних регіональних одиниць ґрунтового покриву. Поля сівозмін представлені не типологічними одиницями, а їхніми поєднаннями, тому *актуальним є перехід від типологічних до просторових характеристик районування ґрунтового покриву*.

Ґрунтово-географічне районування можна

легко адаптувати для міжгосподарської та внутрішньогосподарської організації сільськогосподарської території, а також планування сівозмін і формування відносно однорідних у просторовому і генетичному відношенні земельних масивів. Практичне значення такого підходу в тому, що він є фундаментальною основою для обґрунтування регіональних схем і проектів раціонального природокористування, екологізації проектів міжгосподарського і внутрішньогосподарського землевпорядкування, формування природно-заповідного фонду регіону, для перспективного регіонального планування, моніторингу і прогнозування розвитку ґрунтово-територіальних структур на основі використання ґрунтово-просторових характеристик.

У пропонованій схемі ґрунтово-географічного районування виділено такі таксономічні одиниці різного рангу: міжрегіональні – ґрунтово-географічна країна; зональні – ґрунтово-географічна зона, гірський ґрунтово-висотний пояс; азональні – ґрунтовий край, округ, район, масив.

Ґрунтово-географічна країна представлена мегаструктурами ґрунтового покриву, формування яких визначається закономірним поєднанням глобальних процесів і явищ в надрах Землі (геотектонічні) та на її поверхні (геобіокліматичні). Виділяють на основі підпорядкування двом основним законам ґрунтоутворення, характеризується поєднанням специфічних типів морфоструктур і класів ландшафтів: рівнинна – широтна зональність ландшафтів з покривним характером ґрунтово-територіальної структури (поєднання, варіації, комплекси і плямистості), гірська – висотна поясність ландшафтів з мозаїчним характером ґрунтової структури (мозаїки, ташети, змішані елементи структур – поєднання-мозаїки).

Ґрунтово-біокліматична зона (гірський пояс) – ареал поширення зонального типу ґрунтових макроструктур (специфічне просторове поєднання зонального ґрунтового типу або типів і супутніх їм інтразональних ґрунтів).

Ґрунтовий край – центральна таксономічна одиниця районування, типологічним критерієм для виділення якої є якісно-просторова характеристика СґП – клас ґрунтових комбінацій. Ґрунтові краї характеризуються закономірним поєднанням декількох генетичних типів рельєфу і є об'єднанням відповідних форм структур ґрунтового покриву, у складі яких домінують ті чи інші класи ґрунтових комбінацій (комплекси, плямистості, поєднання, варіації, мозаїки і ташети).

Грунтовий округ (гірська ґрунтова область) характеризується певним генетичним типом рельєфу, який зумовлює відповідне поєднання ґрунтоутворюючих порід і ґрунтів і, як наслідок, характерну генетико-геометричну будову ґрунтових комбінацій і ґрунтових структур. Формування округу залежить від комплексу місцевих чинників утворення просторової неоднорідності ґрунтового покриву, передусім літолого-геоморфологічних і гідрологічних.

Грунтовий район представлений певними типами СПП, що відрізняються за складом ґрунтових комбінацій (співвідношення площ між компонентами комбінацій).

Грунтовий масив характеризується геометричними властивостями елементарних ґрунтових ареалів всередині відповідної ґрунтової комбінації чи ґрунтової структури, зокрема їх формою, ступенем масивності, характером розчленованості та меж.

Нижні таксономічні рівні районування (район і масив) є важливими в агроґрунтовому відношенні, оскільки просторові виділи стають співмірними з господарськими утвореннями і виробничими масивами.

Карта ґрунтового-географічного районування повинна відображати поширення таксономічних одиниць ґрунтового покриву, а не систематичних одиниць ґрунтів (типів і підтипів).

Мета і методи дослідження. Метою дослідження було створення схеми ґрунтового-географічного районування Українського Полісся, що ґрунтується на принципах структурного підходу до просторової організації ґрунтового покриву. *Об'єкт дослідження* – структура ґрунтового покриву Українського Полісся. *Основними методами* дослідження просторової організації ґрунтового покриву Полісся є ґрунтового-географічний, а також якісно-генетичні та статистико-картометричні методи. Ґрунтового-географічний метод базується на вивченні елементарних ґрунтових ареалів, ґрунтових комбінацій і ґрунтових структур різного рівня складності і просторової організації та співставлення їх з чинниками ґрунтоутворення і диференціації ґрунтового покриву, які визначають формування ґрунтових комбінацій і структур ґрунтового покриву. Цей метод дуже близький до методу ординації, котрий полягає у виявленні особливостей природних поєднань як систем, котрі змінюються у просторі залежно від чинників, що їх визначають. До якісно-генетичних методів дослідження належать типізація і класифікація ґрунтових комбінацій і структур ґрунтового покриву [11]. Статистико-картометричні методи дос-

лідження використовують при районуванні ґрунтового покриву на рівні ґрунтового-географічних районів. Найбільш дискусійними є питання щодо визначення границь між ґрунтового-географічними округами і районами. Ґрунтового-географічна деталізація округів на рівні районів потребує детальних польових досліджень із застосуванням статистико-картометричних методів аналізу структури ґрунтового покриву. На даний час це неможливою здійснити, тому у якості ґрунтового-географічних районів, як складових ґрунтових округів, пропонуємо використати (частково змінивши) дані агроґрунтового районування [1].

Виділення таксономічних одиниць здійснювалося за допомогою сучасних ГІС-технологій на базі ліцензійного програмного продукту ArcGIS 10.3. Було зібрано та впорядковано різномірні за формою і змістом джерела інформації, зокрема літературні джерела [1, 2, 5, 6, 9], середньо- та великомасштабні ґрунтові карти [4], карти пластики рельєфу, четвертинних відкладів, сформовано геоінформаційну базу даних. Подальше використання аналітичних функцій програмного продукту, зокрема оверлейного аналізу, дало змогу провести межі таксономічних одиниць ґрунтового-географічного районування і сформувати атрибутивну базу даних.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Історія становлення, розвитку і сучасний стан різних видів районування ґрунтового покриву України, нові принципи і підходи до районування наведені нами у попередніх публікаціях [6, 8].

Виклад основного матеріалу. Українське Полісся є специфічним і контрастним щодо складу та історії формування структури ґрунтового покриву регіоном України [5]. Сучасний стан неоднорідності ґрунтового покриву цього регіону має природно-історичні причини, викликані масштабними геологічними процесами у плейстоцені і голоцені. Рельєф і геологічна основа визначили напрямок еволюції ґрунтового покриву регіону, його сучасний склад і просторові властивості. У межах Українського Полісся на перше місце виступають мікрорельєф і літологічний чинник, які діють у сукупності – склад і будова ґрунтового-підґрунтового товщі (гранулометричний склад, літологічна неоднорідність) та умови зволоження (тип зволоження, ступінь дренажності території).

За схемою ґрунтового-географічного районування України (рис. 1), Українське Полісся входить до складу ґрунтового-географічної країни *Східноєвропейська рівнина* (на карті шифр

А), для якої характерний зональний (рівнинний) тип змін структур ґрунтового покриву, у складі якого домінують складні, у різній мірі контрастні мезо- і мікрокомбінації біокліматичного походження (переважно опідзолення, оглеєння, гумусованості, солонцюватості і

солончакуватості). Закономірно чергуючись у просторі, вони утворюють зональні типи структур ґрунтового покриву, кожна з яких притаманна конкретній біокліматичній зоні і підзоні.

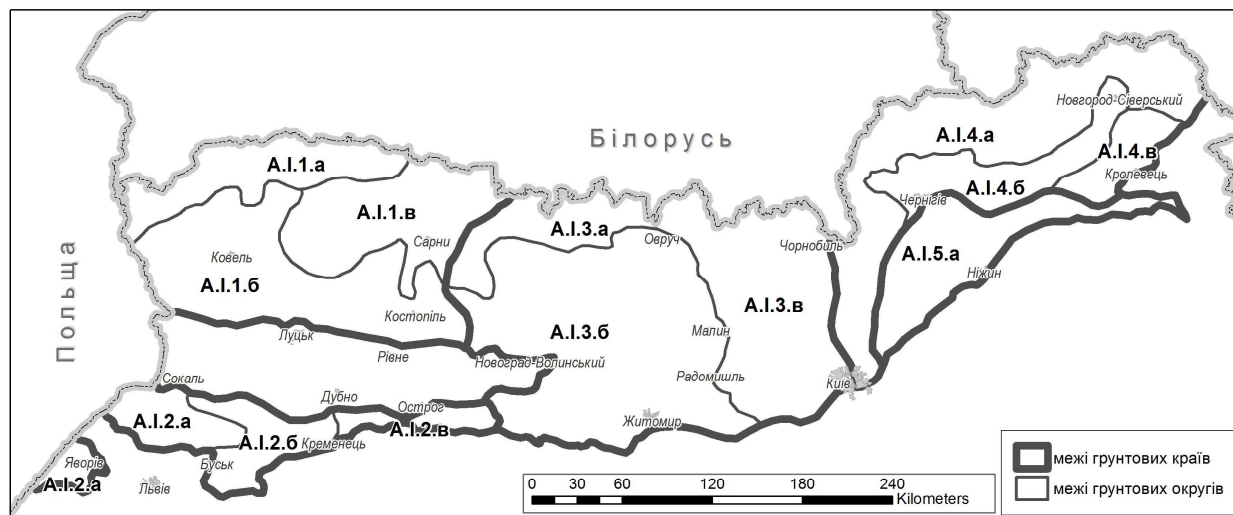

Рис. 1. Схема ґрунтово-географічного районування Українського Полісся

Займаючи нішу південно-тайгової зони з усіма її природними особливостями, Українське Полісся утворює *моренно-зандрову (попільнякову) ґрунтово-географічну зону мішаних лісів (А.І.)*. Ґрунтовий покрив зони представлений переважно чергуванням різкоконтрастних і контрастних ґрунтових мезо-, і мікрокомбінацій з одностороннім і двостороннім типами зв'язку між компонентами. За чинниками диференціації ґрунтового покриву тут переважають гідроморфно-диференційовані, літогенні, літогенно-гідроморфно-диференційовані, зрідка – ерозійно-гідроморфно-диференційовані комбінації. За властивостями ґрунтів, що визначають диференціацію ґрунтового покриву і виникнення ґрунтових комбінацій, тут переважають різкоконтрастні дерново-підзолисто-гідроморфні і літогенно-дерново-підзолисто-гідроморфні ґрунтові комбінації. Дерново-підзолисто-болотний підклас ґрунтових комбінацій включає ґрунти, які відрізняються за ступенем розвитку двох процесів – опідзолення і оглеєння. Другий клас комбінацій додатково ще й диференціюється за ступенем розвитку гумусового процесу, насиченістю основами і карбонатністю. У лівобережній частині Полісся часто зустрічаються висотно-впорядковані розгалужено-деревовидні ерозійно-гумусово-диференційовані поєднання-варіації опідзолення і оглеєння, приурочені до лесових островів і увалів. Там же, на межі між поліськими і лісостеповими ландшафтами сформувалися солончаково-гідроморфно-диференційовані поєд-

нання і комплекси.

У межах попільнякової зони за комплексом властивостей ґрунтів, що визначають їх просторову диференціацію в середині комбінацій, регіональними особливостями будови профілю, зумовленими характером субстрату, виділено п'ять ґрунтово-географічних країв: Полісся Західне, Полісся Мале, Полісся Центральне, Полісся Східне високе, Полісся Східне низинне.

А.І.1. Полісся Західне. Північна і західна межі краю є адміністративними і проходять, відповідно, вздовж українсько-білоруського і українсько-польського державних кордонів. На півдні край межує з Волинською ерозійною височиною. Східна межа проходить переважно по річці Случ. За складом і властивостями ґрунтових комбінацій у межах Полісся Західного виділяємо три ґрунтові округи: *Верхньоприп'ятський, Ковельський і Маневицький.*

А.І.1.а. Верхньоприп'ятський низинний заплавно-терасово-зандровий округ дрібно-ареальних комплексів підзолистих сильноглейових і дерново-підзолисто-глейових ґрунтів з лучно-болотними, болотними торфовими і дерновими боровими ґрунтами. Округ займає крайню північно-західну частину краю. Територія округу дуже знижена, поверхня слабохвиляста і заболочена. На плоских вододілах поширені різкоконтрастні комплекси підзолистих сильноглейових ґрунтів з дерново-підзолисто-глейовими ґрунтами. В заплавах і широким плоским низинах поширені болотні комп-

лекси з глибоких торфовищ, лучно-болотних і болотно-глейових ґрунтів. У підвищеній і західній частині округу, серед дюнного і горбистого моренного рельєфу місцями поширені мозаїки дерново-слабо-, і середньопідзолистих глинисто-піщаних і супіщаних ґрунтів з дерновими боровими ґрунтами. Такі мозаїки часто поширені навколо великих карстових озерних котловин, у місцях розвитку дюнного рельєфу. Всі ґрунтові комбінації переважно дрібно-округло-ареальні, часто елементарні ґрунтові ареали (ЕГА) мають складну конфігурацію і форму. За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено два райони: Шацький і Любешівський [1].

А.І.І.б. Ковельський підвищений крейдяно-моренно-зандровий округ поєднань-комплексів і мозаїк дерново-слабо-, середньопідзолистих вторинно-насичених і дерново-карбонатних ґрунтів з лучно-болотними і торфово-болотними ґрунтами. Займає південно-західну і південну частину краю. Зміни в структурі ґрунтового покриву викликані дуже близьким заляганням до поверхні крейдяних порід, які часто виходять на поверхню. Порівняно з Верхньоприп'ятським ґрунтовим округом ця місцевість значно підвищена, рельєф хвилястий, часом горбистий. Ґрунтові води залягають порівняно глибоко і наближаються до поверхні тільки в низинах. Тип ґрунтових комбінацій повністю визначається умовами рельєфу і літологією порід. На крейдяних горбах, хвилястих вододілах і схилах поширені мозаїки дерново-карбонатних слабозвинених, неглибоких і середньоглибоких ґрунтів. Їхні ареали у межах комбінацій не мають виразних форм і повністю співпадають з конфігурацією глибини звітреності крейдяних порід. Поза виходами корінних порід, на схилах і низинах, поширені поєднання-комплекси дерново-слабо-, чи середньопідзолистих вторинно-насичених ґрунтів з лучними глеюватими і лучно-болотними ґрунтами. На терасах зустрічаються мозаїки дерново-слабопідзолистих ґрунтів з дерновими боровими ґрунтами (на дюнах). Через глибокий рівень залягання ґрунтових вод, основним чинником просторової диференціації ґрунтів цього округу є літологічна неоднорідність. За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено Ковельський район [1].

А.І.І.в Маневицький підвищений моренно-зандровий округ поєднань дернових борових ґрунтів з дерново-слабопідзолистими сильнощербенистими ґрунтами і поєднань-комплексів дерново-слабопідзолистих глеюватих і глейових ґрунтів з торфово-болотними і торфовими ґрунтами. Займає центральну і північно-

східну частину краю, головним чином вододільні простори. Корінні породи залягають нижче, ніж у Ковельському ґрунтовому окрузі і на денну поверхню ніде не виходять. Вони перекриті флювіогляціальними відкладами і мореною. Рельєф території дуже складний, що є причиною формування неоднорідної структури ґрунтового покриву. На кінцевоморенних пасмах сформувалися помірно контрастні поєднання дернових борових ґрунтів на вершинах горбів з дерново-слабопідзолистими піщаними сильнощербенистими ґрунтами схилів і міжсхилових поверхонь. На слабопідвищених вододілах з неглибоким рівнем залягання ґрунтових вод домінують контрастні поєднання-комплекси дерново-слабопідзолистих глеюватих і глейових ґрунтів з торфово-болотними ґрунтами і торфовищами. Низини і приозерні улоговини майже суцільно представлені болотними комплексами і ташетами з торфово-болотних ґрунтів і торфовищ. Великі площі займають мозаїки дернових борових ґрунтів з неґрунтовими утвореннями (сипучі піски).

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено два райони: Маневицький і Степанський [1].

А.І.2. Полісся Male. Основний масив краю розташований між Волинською і Подільською височинами. Невеликий анклав поліських ландшафтів (Надсяння), з типовими для них структурами ґрунтового покриву, знаходиться за Розточкою грядкою, між Розточчям і Сянсько-Дністерською височиною [3]. У межах краю виділено три ґрундово-географічні округи: *Присянсько-Верхньохньобузський, Радехівсько-Краснянський і Підподільський.*

А.І.2.а Присянсько-Верхньобузський низинний моренно-зандровий округ дрібноареальних поєднань-комплексів дерново-слабо-, середньопідзолистих, світло-сірих лісових, дерново-карбонатних і дернових глейових ґрунтів з лучними, лучно-болотними і торфово-болотними ґрунтами. Територія округу складається з двох, відносно ізольованих Розточчям, природних масивів: Присянського і Верхньобузського. Східна межа цього округу досить звивиста і проходить на схід від Західного Бугу, починаючи з села Спас, далі по населених пунктах Тур'я – Соколівка – Пониковиця – Хмельове – Станіславчик – Бабичі – Паздимир.

В основі території округу залягають верхньокрейдяні мергелі, вкриті малопотужним шаром флювіогляціальних і давньоалювіальних відкладів піщаного та супіщаного гранулометричного складу. Подекуди мергелі виходять на денну поверхню (Верхньобузська частина округу). Рельєф слабохвилястий, підґрунто-

ві води залягають близько до поверхні.

Просторова неоднорідність (складність і контрастність) ґрунтового покриву зумовлена процесами опідзолення, оглеєння і літологічною мозаїчністю порід. Неглибоке залягання крейдяних мергелів під товщею флювіогляціалу призводить до формування у Верхньобузькій частині округу вторинно-насичених поєднань-комплексів дерново-слабо-, середньопідзолистих і світло-сірих лісових ґрунтів з лучними, дерновими глейовими і торфово-болотними ґрунтами. В північно-західній частині округу, де крейдяні мергелі часто виходять на поверхню, утворилися літогенно-диференційовані мозаїки дерново-карбонатних ґрунтів і чорноземів карбонатних. Наявність лесових пасом серед зандрової рівнини є причиною формування помірноконтрастних поєднань світло-сірих лісових і дерново-слабопідзолистих ґрунтів. У зниженнях рельєфу і долинах рік поширені контрастні комплекси дернових глейових, лучно-болотних і торфово-болотних ґрунтів. У межиріччі Західного Бугу і Свині найбільш поширеним є гідроморфний комплексний ґрунтовий покрив (між м. Кам'янка-Бузька і с. Туринка).

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено два райони: Присянський і Червоноармійський [1].

А.І.2.б Радехівсько-Краснянський підвищений крейдяно-флювіогляціально-давньоалювіальний округ складних поєднань-мозаїк дерново-слабо-, середньопідзолистих ґрунтів з дерново-карбонатними ґрунтами і чорноземами карбонатними; поєднань-варіацій чорноземів типових неглибоких і глибоких з лучними карбонатними ґрунтами; гідроморфних комплексів лучно-болотних і болотних торфових ґрунтів. Це складний і контрастний за структурою ґрунтового покриву регіон Малого Полісся. На заході межує з Присянсько-Верхньобузьким ґрунтовим округом, а на сході обмежений долиною р. Іква.

Специфіка цього ґрунтового округу в тому, що крейдяні мергелі виходять безпосередньо на денну поверхню. Вони дуже вивітрені, м'які, потужні. Лише місцями мергелі перекриті флювіогляціальними пісками. Крейдяні відклади тріщинуваті, тому регіон порівняно добре дренований із малою кількістю гідроморфних комплексів. Рельєф рівнинний, слабохвилястий. Основними причинами диференціації ґрунтового покриву є літогенна неоднорідність території, що зумовлює виникнення складного ґрунтового покриву з домінуванням мозаїк. В умовах хвилястого і горбистого рельєфу, останні часто є компонентами більш

складних поєднань-мозаїк (І-й порядок складності) дерново-слабо-, і середньопідзолистих ґрунтів з дерново-карбонатними і чорноземами карбонатними. На хвилястих вододільних поверхнях з добре вираженим мікрорельєфом формуються гранулометрично-диференційовані мозаїки дерново-підзолистих і дерново-карбонатних ґрунтів.

У північній частині округу переважають підвищені слабохвилясті території, утворені крейдяними мергелями, з домінуючим типом ґрунтових комбінацій – мозаїками гумусованості. Причиною їхньої неоднорідності є потужність звітреної товщі крейдяних відкладів і глибина гумусованості профілю. Зрідка серед мозаїчного ґрунтового покриву, переважно на вододілах, зустрічаються плямистості дерново-слабо-, і середньопідзолистих ґрунтів. У пониженнях рельєфу, долинах і заплавах рік незначні площі зайняті гідроморфними комплексами з торфовищ низинних, лучно-болотних і болотних ґрунтів.

Поєднання-мозаїки сірих лісових, дерново-карбонатних ґрунтів і чорноземів карбонатних не мають значного поширення і приурочені переважно до місць підвищеної лесової акумуляції. У південній, а також південно-східній частинах району найбільшу площу займають поєднання-варіації гумусованості, складені чорноземами типовими неглибокими і глибокими малогумусними на лесових породах з лучно-чорноземними і лучними карбонатними ґрунтами. Інколи зустрічаються гідроморфно-диференційовані комплекси дернових, дернових глейових ґрунтів з лучно-болотними та болотними ґрунтами.

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено Радехівсько-Краснянський район [1].

А.І.2.в Підподільський високий лесово-крейдяно-флювіогляціальний округ поєднань-мозаїк дерново-слабо-, середньопідзолистих ґрунтів з дерново-карбонатними і чорноземами карбонатними; плямистостей дерново-слабо- і середньопідзолистих ґрунтів; поєднань-варіацій сірих лісових, чорноземів опідзолених і типових неглибоких і середньоглибоких; гідроморфних комплексів з лучно-болотними і болотними торфовими ґрунтами. Цей округ займає найбільш східну частину Полісся Малого. Його східна межа проходить поблизу населених пунктів Савичі – Хоровець. Мергельні породи вкриті незначною товщею палеоген-неогенових порід (сарматські піски і пісковики). На крайньому сході близько до поверхні залягають кристалічні породи. Ґрунтотворними породами є, переважно, флювіогляціальні відкла-

ди (піски, глинисті піски з галькою і дрібними валунами). На периферії округу часто трапляються лесові «острови», вкриті піщано-легко-суглинковими лесоподібними породами. Рельєф слабохвилястий; у місцях виходу лесів дуже розвинений мікрорельєф у вигляді невеликих западин.

У центральній і східній частинах ґрунтового округу переважають плямистості опідзолення дерново-слабопідзолистих глинисто-піщаних і дерново-середньопідзолистих супіщаних ґрунтів, а також гідроморфні комплекси. У наслідок цього виникають складні (I-й порядок) гідроморфно-диференційовані поєднання-комплекси.

У місцях виходу на денну поверхню і близького залягання крейдових порід сформувалися літогенно-диференційовані вторинно-насичені поєднання-мозаїки дерново-карбонатних ґрунтів з дерново-слабопідзолистими супіщаними ґрунтами. У зниженнях рельєфу, вздовж широких заболочених долин, поширені гідроморфні комплекси і ташети з лучно-болотних, торфово-болотних ґрунтів і торфовищ глибоких. Вони майже рівномірно поширені по території округу, займаючи акумулятивні ландшафтні ніші. В долинах річок розвинулися комплекси лучних глейових і лучно-болотних ґрунтів, а також біогенні ташети торфово-болотних ґрунтів з торфовищами. В долині р. Іква торфовища дуже глибокі (до 4-5 м). На контакт з Волинською височиною, на лесових породах сформувалися варіації світло-сірих і сірих лісових ґрунтів. На півдні округу, у районі поширення лесових «островів» поширені поєднання-плямистості чорноземів опідзолених і типових карбонатних з лучно-чорноземними карбонатними ґрунтами.

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено Шепетівський район [1].

А.І.3. Полісся Центральне. Займає територію на схід від Полісся Західного і простягається аж до Дніпра. Клімат краю більш континентальний, порівняно з Поліссям Західним, складна структура ґрунтового покриву. Територія добре дренована, за винятком регіонів, де кристалічний щит глибоко занурений під товщу осадових порід. Підґрунтові води залягають глибоко, часто наявне перезволоження низин через боковий підґрунтовий стік. Ґрунто-творні породи представлені мореною супіщаного та легкосуглинкового гранулометричного складу. Морена відсутня лише в західній частині краю та в межах давніх і сучасних річкових долин, де вона розмита і заміщена флювіогляціальними, або давньоалювіальними відкладами. Часто морена перекрита флювіо-

гляціальними пісками і супісками. У межах краю виділено три ґрунтові округи: *Глинський, Коростенський та Ірпінсько-Припятський.*

А.І.3.а Глинський низинний флювіогляціальний округ дрібноареальних гідроморфно-гранулометрично-диференційованих поєднань-комплексів дернових борових і дерново-підзолистих глейових ґрунтів; а також гідроморфних комплексів-ташетів з лучно-болотними, торфово-болотними ґрунтами і торфовищами. Територія округу простягається від р. Горині на заході до верхів'я р. Желоні на сході. Південна межа проведена по населених пунктах: Вітковичі – Сівки – Осницьк – Кирдани. Корінні породи залягають дуже глибоко і вкриті потужним шаром флювіогляціальних і давньоалювіальних відкладів. Поверхня знижена і дуже слабодренована. Ґрунтові води, які стікають по схилу кристалічного щита, спричиняють значне заболочення і розвиток біогенних ташетів з торфувато-болотними ґрунтами, торфовищами низинними, а подекуди верховими.

У ґрунтовому покриві переважають поєднання-мозаїки дернових борових ґрунтів, які вкривають вершини піщаних гряд і горбів, з дерново-слабопідзолистими піщаними та глинисто-піщаними глейовими ґрунтами. Значну площу займають гідроморфні комплекси і ташети лучно-болотних, торфово-болотних ґрунтів з торфовищами низинними.

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено Глинський район [1].

А.І.3.б Коростенський підвищений лесово-моренно-зандровий округ гідроморфно-диференційованих поєднань-комплексів дерново-слабо-, середньопідзолистих ґрунтів з дерновими глейовими і лучними ґрунтами; поєднань-варіацій світло-сірих і сірих лісових ґрунтів з дерново-слабо-, і середньопідзолистими глеюватими і глейовими ґрунтами; гідроморфних комплексів з лучно-болотними і торфово-болотними ґрунтами. Східна межа округу проходить по населених пунктах: Кирдани – Народичі – Українка – Березці – Дивин. Округ знаходиться у межах Українського кристалічного щита. Кристалічні породи залягають неглибоко, часто виходять на поверхню, утворюючи у ґрунтовому покриві контрастні літогенні мозаїки дернових щербенистих ґрунтів на елювії корінних порід з дерново-підзолистими ґрунтами.

У межах західної частини округу домінують флювіогляціальні відклади. Часто поширені озерні відклади супіщаного, або суглинкового гранулометричного складу. Тут сформувалися поєднання-комплекси дерново-

слабо-, середньопідзолистих ґрунтів з дерновими глейовими і лучними ґрунтами.

У центральній частині округу флювіогляціальні відклади перекривають морену, яка у південно- і північно-східних регіонах виходить на поверхню. У формуванні структури ґрунтового покриву цього регіону велику роль відіграють крім четвертинних відкладів, ще й льодовикові форми рельєфу. У таких умовах формується складна структура ґрунтового покриву з домінуванням гідроморфно-диференційованих помірноконтрастних мезокомбінацій, а саме, поєднань-варіацій дерново-слабо-, середньо-, і сильнопідзолистих ґрунтів. На невеликих лесових островах серед моренно-зандрового рельєфу, зрідка зустрічаються такі ж ґрунтові комбінації, але іншого складу: світло-сірих і сірих лісових ґрунтів з дерновопідзолистими ґрунтами. На південний схід частка таких поєднань-варіацій зростає.

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено такі райони: Олевський, Смільчинський, Володарсько-Волинський, Довбиський, Коростенський, Розважівський і Радомишльський [1].

А.І.3.в Ірпінсько-Прип'ятський терасовий моренно-флювіогляціально-лесовий округ поєднань дерново-слабо-, і середньопідзолистих глеюватих і глейових піщаних і супіщаних ґрунтів; поєднань-мозаїк дерново-середньопідзолистих супіщаних з дерновими боровими ґрунтами; комплексів дернових глейових, торфвоглейових і лучних глеюватих ґрунтів; варіацій-комплексів світло-сірих, сірих, іноді темно-сірих опідзолених ґрунтів з торфувато-болотними ґрунтами. Розташований у східній частині Полісся Центрального. Більша частина цього регіону – це моренно-водно-льодовикова розчленована рівнина. Антропогенні відклади представлені мореною, яка, здебільшого, перекрита флювіогляціалом. На поверхню морена виходить поблизу Чорнобиля, а також у західних околицях Кисва. Характерною особливістю округу є значне поширення лесових «островів». Великі площі займають сучасні та давні алювіальні відклади.

Структура ґрунтового покриву дуже неоднорідна, що зумовлено переважно особливостями рельєфу. Більша частина округу представлена поєднаннями дерново-слабо-, і середньопідзолистих глеюватих і глейових піщаних і супіщаних ґрунтів з гідроморфними комплексами у зниженнях рельєфу. Лівобережжя р. Уж, а також південна частина округу представлена поєднаннями-мозаїками дерново-середньопідзолистих супіщаних з дерновими боровими ґрунтами. У долинах рік поширені

гідроморфні комплекси дернових глейових, торфвоглейових і лучних глеюватих ґрунтів. На лесових ділянках розвинулися варіацій-комплекси світло-сірих, сірих, іноді темно-сірих опідзолених ґрунтів, з торфувато-болотними ґрунтами у западинах. Заплави рік суцільно заболочені з ташетами торфовищ, торфво-, і торфувато-болотних ґрунтів у прирусловій і притерасній частинах. Борові тераси представлені мозаїками дернових борових ґрунтів з дерново-слабопідзолистими ґрунтами на схилах.

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено три райони: Чорнобильський, Притетерівський і Київський [1].

А.І.4. Полісся Східне високе. Край розташований на схід від Дніпра. На півдні межа проходить по долині р. Десна до села Мале Устя, далі – на схід по населених пунктах: Пуста Гребля – Кролевець – Марчихина Буда. В зоні мішаних лісів з її типовими контрастними літолого-гідроморфно-диференційованими дерново-підзолисто-болотними поєднаннями, комплексами і мозаїками, цей край має перехідні риси до лісостепової лесової зони з домінуванням поєднань-варіацій у структурі ґрунтового покриву. В південній частині краю зустрічаються справжні релікти ґрунтового покриву зони мішаних лісів, що викликано особливостями сольової тектоніки Дніпровсько-Донецької западини. У структурі ґрунтового покриву Полісся Східного високого чітко виділяються три ґрунтові округи: *Снов-Деснянський, Придеснянський, Шосткінський.*

А.І.4.а Снов-Деснянський низинний моренно-давньоалювіальний заплавно-терасовий округ поєднань-комплексів дерново-підзолистих, дернових і лучних глейових ґрунтів з лучно-болотними і торфво-болотними ґрунтами. Розміщений у західній і північній частинах краю, у межах межиріччя Дніпро-Десна. Четвертинні відклади представлені здебільшого флювіогляціальними і давньоалювіальними пісками й глинистими пісками. Подекуди під ними залягають карбонатні озерні відклади. Рельєф дуже хвилястий з численними давніми заболоченими притоками Дніпра і Десни. Місцями біля рік поширений дюнний ландшафт.

На слабохвилястих вододільних поверхнях поширені контрастні гідроморфно-диференційовані округло-ареальні поєднання дерново-слабопідзолистих глеюватих, глейових і сильноглейових ґрунтів. У давніх річкових долинах і на незатопленій заплаві Дніпра поширені болотні комплекси дерново-глейових, торфво-болотних ґрунтів і глибоких торфовищ. У заплаві Десни поширені гумусово-гідромор-

фно-диференційовані комплекси лучних глеюватих, глейових, зрідка слабосолонцюватих і содово-солончакуватих ґрунтів. На борових терасах Дніпра зустрічаються літогенно-диференційовані мозаїки дерново-слабопідзолистих і дернових борових ґрунтів. Таким чином, у межах вододільно-долинних місцевостей краю сформувалися моренно-давньоалювіальні заплавно-терасові, переважно складні контрастні дерново-підзолисто-болотні поєднання-комплекси. Такі структури ґрунтового покриву є типовими для більшої частини Українського Полісся.

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено такі райони: Нижньодеснянський, Радульський, Городянський і Корюківський [1].

А.І.4.б Придеснянський високий ерозійно-лесово-зандровий округ поєднань-плямистостей дерново-слабопідзолистих, сірих лісових ґрунтів, чорноземів опідзолених і вилугуваних з лучно-чорноземними і лучними содово-солончакуватими і солонцюватими ґрунтами. Починається на вододільних просторах Десна – Снов – Дніпро і тягнеться майже суцільною смугою вздовж правого берега Десни. Ґрунтовий округ підвищений, добре дренажований, складений мореною, флювіогляціальними супісками і легкими суглинками, а також лесовими «островами» і увалами на заході. На схід від вододілу Снов – Дніпро округ вкритий лесами, що місцями розриваються флювіогляціальними супісками. Рельєф слабохвилястий з добре розвиненим мезорельєфом. Тому тут домінують мезоструктури ґрунтового покриву, що відносяться переважно до підкласу ґрунтових комбінацій опідзолення та ерозійних. Ґрунтові комбінації диференційовані переважно за двома цими показниками одночасно, створюючи складні підзолисто-ерозійні поєднання чи варіації. На знижених елементах рельєфу, де відчутний вплив на денну поверхню сольової тектоніки і близького залягання (1,5-2,5 м) підґрунтових вод, значного поширення набули солонцево-солончакуваті комплекси.

За структурою ґрунтового покриву цей округ докорінно відрізняється від усіх попередніх округів зони мішаних лісів завдяки особливостям рельєфу, літологічної основи і гідрологічних чинників. Це чи не єдиний ґрунтовий округ у межах Полісся, де в структурі ґрунтового покриву майже відсутні (2,5-3%) підзолисто-гідроморфні комплекси. Типовими ґрунтовими структурами в західній частині округу є опідзолено-диференційовані поєднання світло-сірих і сірих лісових глеюватих ґрун-

тів лесових «островів» з дерново-середньо-підзолистими ґрунтами міжлесових просторів. Часто на широких розчленованих моренно-зандрових плато поширені плямистості опідзолення з дерново-слабо-, і середньопідзолистих ґрунтів.

На розчленованому лесовому плато, вздовж правого берега Десни абсолютно домінують висотно-впорядковані ерозійно-деревовидні витягнуто-ареальні поєднання сірих, темно-сірих ґрунтів і чорноземів опідзолених. У заплавах річок і на низьких терасах поширені солонцево-солончакуваті плямистості чорноземно-лучних содово-солончакових і солонцюватих ґрунтів. На флювіогляціальних відкладах сформувалися мозаїки дерново-слабопідзолистих глеюватих супіщаних і глинисто-піщаних ґрунтів.

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено три райони: Чернігівський, Придеснянський і Новгород-Сіверський [1].

А.І.4.в Шосткинський підвищений лесово-моренно-зандровий округ поєднань-плямистостей дерново-середньо- і сильнопідзолистих ґрунтів з сірими лісовими ґрунтами; і комплексів дерново-підзолистих, підзолисто-дернових, дерново-глейових і болотних ґрунтів. Розташований у східній частині краю. Приурочений до південно-західного схилу Воронежського кристалічного масиву. Характерною його особливістю є неглибоке залягання відкладів крейди. Підвищений, добре дренажований тільки на північному заході. Представлений двома висотними рівнями: добре дренажовані моренні гряди і широкі міжгрядові давні льодовикові долини, заповнені флювіогляціалом; слабохвиляста і слабодренажована рівнина, що охоплює дуже знівельовані льодовиками і водно-льодовиковими потоками тераси р. Десна. Останні складені комплексом водно-льодовикових відкладів різного гранулометричного складу. При загальній рівнинності території дуже розвинені елементи мезо- і мікрорельєфу, що створює велике різноманіття і складність ґрунтових комбінацій на незначних відстанях.

На терасових місцевостях неглибоке залягання відкладів крейди, загальна рівнинність рельєфу і переважання піщаних і супіщаних водно-льодовикових відкладів є причиною близького залягання підґрунтових вод і розвитку контрастних округло-ареальних поєднань дерново-підзолистих глеюватих ґрунтів з лучно-болотними, торфово-болотними і торфовими ґрунтами. В районах поширення моренно-зандрового рельєфу домінують плямистості дерново-слабо- і середньопідзолистих ґрунтів. У південно-східній частині ґрунтового

округу, серед моренно-зандрових супісків і суглинків трапляються добре дреновані лесові острови, серед яких домінують округло- і витягнуто-ареальні поєднання сірих лісових з дерново-середньо-, і сильнопідзолистими ґрунтами. У пониженнях рельєфу зустрічаються підзолисто-гідроморфні комплекси з підзолисто-дерновими, дерново-підзолистими глейовими і болотними ґрунтами.

За агроґрунтовим районуванням на даній території виділено три райони: Семенівський, Середино-Будський і Шосткинський [1].

А.І.5. Полісся Східне низинне. Край розташований південніше Полісся Східного високого. Це перехідна смуга між поліськими і лісостеповими ландшафтами із значним впливом на структуру ґрунтового покриву сольової тектоніки. Характеризується строкатим складом ґрунтоутворних порід і близьким заляганням содових ґрунтових вод. За складом структура ґрунтового покриву округу має риси двох підкласів ґрунтових комбінацій: лесово-зандрових солончаково-осолоділих комплексів і опідзолено-гідроморфних поєднань. У межах поліських ландшафтів структура ґрунтового типу такого класу більше ніде не зустрічається. Ґрунтовий край однорідний і представлений одним Ніжинським ґрунтовим округом.

А.І.5.а Ніжинський лесово-зандровий округ поєднань світло-сірих, сірих і темно-сірих лісових содово-слабосолончакових ґрунтів лесових «островів»; і комплексів дерново-слабо-та середньо-підзолистих содово-солончакуватих, дерново-глейових солончакових ґрунтів з лучними солончакуватими, осолоділими ґрунтами, солодями і болотними засоленими ґрунтами. Характеризується чергуванням помірно-контрастних поєднань опідзолення на лесових островах і широких низин з дерново-підзолисто-гідроморфними засолено-осолоділими комплексами. У западинах поширені різкоконтрастні комплекси дерново-глейових солончакових ґрунтів з типовими солодями і болотними засоленими ґрунтами. В заплаві Десни у складі гідроморфних комплексів часто поширені лучні солончакуваті та осолоділі ґрунти. Ґрунтовому округу притаманна своєрідна модифікація структур ґрунтового покриву Полісся, Лісостепу і Степу. Характерні риси структури ґрунтового покриву Ніжинського округу при-

таманні краю у цілому.

Висновки. Ґрунтово-географічне районування виконано на базі структурного підходу до аналізу ґрунтового покриву, що дає змогу врахувати весь географічний простір, включаючи не тільки ґрунт, але й умови його залягання (величина і форми елементарних ґрунтових ареалів, їхні суміжності) і навколишнє середовище, у першу чергу рельєф. Ґрунтово-географічне районування Українського Полісся здійснено на таких таксономічних рівнях: ґрунтово-географічна країна – зона – край – округ. На структуру ґрунтового покриву Полісся визначальний вплив має поєднання декількох генетичних типів рельєфу (низовинний заплавно-зандровий, зандрово-озерний і моренно-рівнинний), літологічна неоднорідність порід і характер зволоження. Полісся входить до складу ґрунтово-географічної країни Східноєвропейська рівнина із зональним типом структури ґрунтового покриву, моренно-зандрової (попільнякової) ґрунтово-географічної зони мішаних лісів. Для неї притаманний зональний тип структури ґрунтового покриву з домінуванням підзолисто-гідроморфних комплексів і літогенних мозаїк. У межах зони виділено п'ять ґрунтово-географічних країв. Кожен край, відображаючи загальні риси структури ґрунтового покриву зони, відзначається своїми просторово-генетичними особливостями. Із заходу на схід ґрунтово-географічної зони в структурі ґрунтового покриву знижується частка підзолисто-гідроморфних комплексів, і збільшується питома вага поєднань-варіацій гумусованості і опідзолення. У південно-східній частині Полісся в структурі ґрунтового покриву виникають суттєві зміни, викликані впливом сольової тектоніки Донецько-Придніпровської западини. У ґрунтовому покриві домінують ті ж класи ґрунтових комбінацій, що й у правобережних Поліських краях, але підзолисто-гідроморфно-солончакового складу.

Представлена для загального аналізу нова схема ґрунтово-географічного районування є авторським варіантом і потребує вдосконалення і уточнення, шляхом проведення масштабних польових досліджень структур ґрунтового покриву.

Література:

1. Вернандер Н. Б. Агроґрунтові райони Українського Полісся / Вернандер Н. Б. // Агрохімія і ґрунтознавство. – К. : Урожай, 1969. – Вип. 12. – С. 27–61.
2. Гаськевич В. Г. Теоретичні основи і прикладні аспекти деградації ґрунтів Малоого Полісся : автореф. дис. ... д-ра геогр. наук : спец. 11.00.05 “Біогеографія та географія ґрунтів” / В. Г. Гаськевич. – Львів, 2010. – 38 с.
3. Загальне геоморфологічне районування території України / [За ред. В. П. Палієнко, М. Є. Барцєвського, С. Ю. Бортника та ін.] // Український географічний журнал. – 2004. – № 1. – С. 3–11.
4. Карти ґрунтів Львівської, Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської, Сумської областей

- України (масштаб 1:200 000) / Інститут «Укрземпроект» та Український науково-дослідний інститут ґрунтознавства ім. О. Н. Соколовського, 1965-1968 р.
5. Ковалишин Д. И. Основные типы структур почвенного покрова Украинского Полесья и их современное развитие в условиях интенсивного земледелия / Д. И. Ковалишин // Структура почвенного покрова и организация территории. – М.: Наука, 1983. – С. 94–98.
  6. Папіш І. Я. Ґрунтово-географічне районування: становлення, нові підходи / І. Я. Папіш, С. П. Позняк // Український географічний журнал – К., 2012. – № 2. – С. 18–22.
  7. Платонова Г. Ю. Ґрунтово-географічне районування / Г. Ю. Платонова // Географічна енциклопедія України: В 3-х томах. – К. : УРЕ, 1989. – Т. 1. – С. 300–301.
  8. Принципи та критерії ґрунтово-географічного районування західного регіону України / [І.Я. Папіш, С.П. Позняк, З.П. Паньків, Т.С. Ямелинець] // Агрохімія і ґрунтознавство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник. Випуск № 75. – Харків: ННЦ «ІГА імені О.Н. Соколовського», 2011. – С. 74 – 80.
  9. Томашевський І. Ґрунтові комплекси на Поліссі: рукопис / І. Томашевський. – 81 с.
  10. Удосконалена схема фізико-географічного районування України / [О. М. Маринич, Г. О. Пархоменко, О. М. Петренко, П. Г. Шищенко] // Український географічний журнал. – 2003. – №1. – С. 16–20.
  11. Фридланд В. М. Структура почвенного покрова / В. М. Фридланд. – М. : Мысль, 1972. – 423 с.

References:

1. Vernander N. B. Ahrogruntovi rayony Ukrayins'koho Polissya / Vernander N. B. // Ahrokhimiya i gruntoznavstvo. – K. : Urozhay, 1969. – Vyp. 12. – S. 27–61.
2. Has'kevych V. H. Teoretychni osnovy i prykladni aspekty dehradatsiyi gruntiv Maloho Polissya : avtoref. dys. ... d-ra heohr. nauk : spets. 11.00.05 "Bioheohrafiya ta heohrafiya gruntiv" / V. H. Has'kevych. – L'viv, 2010. – 38 s.
3. Zahal'ne heomorfolohichne rayonuvannya terytoriyi Ukrayiny / [za red. V. P. Paliyenko, M. Ye. Barshchevs'koho, S. Yu. Bortnyka ta in.] // Ukrayins'kyy heohrafichnyy zhurnal. – 2004. – № 1. – S. 3–11.
4. Karty gruntiv L'vivs'koyi, Volyns'koyi, Rivnens'koyi, Zhytomys'koyi, Kyuyivs'koyi, Chernihivs'koyi, Sums'koyi oblastey Ukrayiny (masshtab 1:200 000) / Instytut «Ukrzemproekt» ta Ukrayins'kyy naukovy-doslidnyy instytut gruntoznavstva im. O. N. Sokolovs'koho, 1965-1968 r.
5. Kovalishin D. I. Osnovnye tipy struktur pochvennogo pokrova Ukrainского Poles'ya i ih sovremennoe razvitie v usloviyah intensivnogo zemledelija / D. I. Kovalishin // Struktura pochvennogo pokrova i organizacija territorii. – M. : Nauka, 1983. – S. 94–98.
6. Papish I. Ya. Gruntovo-heohrafichne rayonuvannya: stanovlennya, novi pidkhody / I. Ya. Papish, S. P. Poznyak // Ukrayins'kyy heohrafichnyy zhurnal – K., 2012. – № 2. – S. 18–22.
7. Platonova H. Yu. Gruntovo-heohrafichne rayonuvannya / H. Yu. Platonova // Heohrafichna entsyklopediya Ukrayiny: V 3-kh tomakh. – K. : URE, 1989. – T. 1. – S. 300–301.
8. Pryntsypy ta kryteriyi gruntovo-heohrafichnoho rayonuvannya zakhidnoho rehionu Ukrayiny / [I.Ya. Papish, S.P. Poznyak, Z.P. Pan'kiv, T.S. Yamelynets] // Ahrokhimiya i gruntoznavstvo. Mizhvidomchyy tematychnyy naukovyy zbirnyk. Vypusk № 75. – Kharkiv: NNTs «ІГА імені О.Н. Sokolovs'koho», 2011. – S. 74 – 80.
9. Tomashevs'kyy I. Gruntovi kompleksy na Polissi : rukopys / I. Tomashevs'kyy. – 81 s.
10. Udoskonalena skhema fizyko-heohrafichnoho rayonuvannya Ukrayiny / [O. M. Marynych, H. O. Parkhomenko, O. M. Petrenko, P. H. Shyshchenko] // Ukrayins'kyy heohrafichnyy zhurnal. – 2003. – №1. – S. 16–20.
11. Fridland V. M. Struktura pochvennogo pokrova / V. M. Fridland. – M. : Mysl', 1972. – 423 s.

Аннотация:

І.Я. Папіш, С.П. Позняк, Г.С. Іванюк, Т.С. Ямелинець. ПОЧВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ РАЙОНИРОВАНИЕ УКРАИНСКОГО ПОЛЕСЬЯ.

Целью исследования является создание схемы почвенно-географического районирования Украинского Полесья, основанной на принципах структурного подхода к пространственной организации почвенного покрова. Критерием выделения районизированных единиц разного ранга, их пространственно-генетической характеристики, являются качественно-генетические показатели почвенного покрова с анализом пространственного размещения почвенных комбинаций и структур.

В предлагаемой схеме почвенно-географического районирования выделены следующие таксономические единицы: почвенно-географическая страна, зона (горный почвенно-высотный пояс), край, округ (горная почвенная область), район, массив.

Основными причинами неоднородности почвенного покрова Украинского Полесья является микрорельеф, литологический фактор и условия увлажнения. В почвенном покрове Полесья доминируют резко контрастные дерново-подзолисто-гидроморфные и литогенно-дерново-подзолисто-гидроморфные комплексы, сочетания-комплексы и мозаики. К востоку от Днепра встречаются высотно-упорядоченные разветвленно-древовидные эрозивно-гумусово-дифференцированные сочетания-вариации оподзоливания и оглеения, а также солончаково-гидроморфно-дифференцированные сочетания и комплексы. В пределах территории исследования выделено 5 почвенных краев и 13 округов. Почвенно-географическая детализация округов на уровне районов требует детальных полевых исследований с применением статистико-картографических методов анализа структуры почвенного покрова. В настоящее время это невозможно осуществить, потому в качестве почвенно-географических районов, как составляющих почвенных округов, предлагаем использовать (частично изменив) данные агропочвенного районирования.

Представленная схема почвенно-географического районирования является авторским вариантом и нуждается в совершенствовании и уточнении путем проведения масштабных полевых исследований структур почвенного покрова.

Ключевые слова: районирование, Полесье, почвенный покров, почвенно-географический край, почвенные комбинации, комплексы, мозаики.

Abstract:

Papish I.Y., Poznyak S.P., Ivanyuk H.S., Yamelynets T.S. SOIL-GEOGRAPHICAL ZONATION OF UKRAINIAN POLISSIA.

The main study objective is creation of the soil-geographic zoning of Ukrainian Polissia, based on the principles of structural approach to the spatial organization of soil. The criteria for the taxonomy unit's designations and its spatial and genetic characteristics are qualitatively genetic indicators of soils in combination with analysis of spatial distribution of soil structures.

The proposed schemes of the soil-geographic zoning include the following taxonomic units: soil-geographic kraina, zona (mountain soil poias), krai, okrug (mountain soil oblast), raion and masyv.

The main causes of soil heterogeneity of Ukrainian Polissia are micro relief, lithological factor and moisture conditions. The different contracted sod-podzolic-hydromorphic and lithogenic-sod-podzolic-hydromorphic complexes, combinations and mosaics are dominated in the soil cover of Ukrainian Polissia. The altitude oriented branched-tree shaped erosion-humus differentiated combinations, variations of podzols and gleyic soils, and solonchak-hydromorphic-differentiated combinations and complexes selected on the east part from the Dnipro River. The 5 soil-geographic krai and 13 okrug were allocated within the study area. The further detailed zoning of these 13 okrug requires detailed field studies using statistical and mapping methods for analyzing the structure of soil. Currently it is impossible to carry out and we proposed to use agro-soil zoning for the lowest level (soil-geographic rayon).

The proposed scheme of soil-geographic zoning is authors approach and requires improvement and refinement, through the large-scale field studies of the soil cover.

Keywords: zoning, Polissia, soil cover, soil-geographic krai, soil combinations, complexes, mosaics.

Рецензент: проф. Андрейчук В'ячеслав

Надійшла 25.10.2016р.

УДК 631.4(477.8:282.247.3:23.04)

Юрій НАКОНЕЧНИЙ

ГРУНТИ ДОЛИНИ ВЕРХІВ'Я РІКИ ЗАХІДНИЙ БУГ

Проведено аналіз еколого-географічних досліджень алювіальних ґрунтів заплави ріки Західний Буг. Встановлено особливості морфологічної будови профілю алювіальних мінеральних та органічних ґрунтів. Встановлено тенденцію змін фізичних та фізико-хімічних властивостей ґрунтів у напрямку від русла ріки до надзаплавної тераси. На основі проведених досліджень рекомендовано проведення консервації земель, зайнятих торфовими ґрунтами, реалізуючи нові, екологічно вивірені підходи щодо раціонального природокористування на заболочених землях.

Ключові слова: алювіальні ґрунти, заплава ріки, морфологічна будова, оглеєння, фізичні і фізико-хімічні властивості ґрунтів, карбонатність ґрунтів, охорона ґрунтів.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ріка Західний Буг є однією з небагатьох рік у Європі, яка зберегла майже на всій своїй протяжності природне, меандруюче русло. За результатами існуючих матеріалів, які стосуються долини ріки Західний Буг, можна стверджувати, що в основі незначних змін в структурі природного середовища, заплава ріки Західний Буг зберегла виключно цінні природні властивості, що обумовлює необхідність використання різноманітних заходів щодо її охорони. На всій території заплави проходять, як і раніше, природні річкові процеси, які являються основним чинником формування різноманітності біогеоценозів в заплаві ріки, а також берегів її русла. Тут спостерігаються дуже різні процеси, які створюють багату мозаїку рослинних угруповань, що в результаті призводить до значного багатства флори і фауни.

З огляду на перераховані вище причини, заплава ріки Західний Буг є унікальним екологічним коридором, який відрізняється винятковими природними умовами не тільки регіо-

нального, а й міжнародного значення. З метою захисту загальнобіосферних функцій заплави ґрунтів у поєднанні з максимально ефективним їх використанням в господарських та інших цілях у повній відповідності до екологічних вимог необхідне проведення комплексних ґрунтово-географічних досліджень.

Вітик ріки Західний Буг знаходяться у селі Верхобуж Золочівського району Львівської області і перших 15 км ріка протікає у межах пасма Вороняки, яке є частиною Гологоро-Кременецького горбогір'я між селами Верхобуж і Ушня. Тому в будові долини ріки виділяється заплава висотою 0,5-2 м над рівнем води. На цій ділянці вона має середню ширину 0,2-0,5 км. Ґрунтовий покрив заплави ріки Західний Буг у межах території дослідження сформувався протягом верхнього плейстоцену та голоцену. Найбільші площі припадають на дернові і торфово-болотні ґрунти. Поширені також лучні ґрунти та торфовища низинні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі практично не зустрічаються результати досліджень алювіальних